

SARUSI MIHÁLY

A „Hanyattúszás” három uszodahossza elé

E készülő könyvemben jómagam vágok neki, s mindenféle népfiak, hajdani hadfiak, többnyire megnyomorítottak, alkalmanként kiszolgáltatottságban parancsra másokat nyomorítók kezdenek el hanyattúszni. Ahogy a címadó írás aradi mesélője fogalmaz: az ember előre tart, előrefele halad, de közben szemét nem tudja levenni múlttól, elhagyott szülőföldről, elszakított és tönkrevért otthonról. Mindarról, amit magunk mögött hagytunk. Hátúszás sprint helyett — ahogy „hősöm” fogalmaz, hanyattúszás, mert ő nem hátra szokott esni, hanem hanyatt. Ő csak tudja. S hát nem nevetséges az efféle ember? Nem vagyunk-e nevetségesek, hogy folyton emlékezünk? Mekkora ostobaság ma is a frontról álmodni, vérrel álmodni, amikor álmodhatnánk pálmafás szigetről, háncsruhás örömlányokról, marslakókról is. Álmodni sokmindent lehet, ám álmodni, azt hiszem, nem csak a magyar ember nem nagyon szokott efféléket. A többször agyonvert ember (az agyonvert nem azonos a meggyilkolttal, az agyonvertet mindössze fejbeverték, s lehet, hogy ma is él, ha meg nem halt) álma érdemes-e a megörökítésre? Mert ezek az álmok gyakran nem is álmok, hiszen ébren tartja az álmodni, szebbet álmodni alig képes lelket századunk megannyi borzalma. S ami kijön belőle álm helyett, „igaz történet” gyanánt háborúról, fogságról, miegymásról, arról nem igen tud sem szépirodalom, sem tankönyvirodalom, sem néprajzi irodalom, sem semmi, legföljebb újabban a dokumentumfilm. Pedig hogy kínálja magát igazi nagyregénybe a fronton elesett másfél-százezer, a fogságban kiszenvedett háromszáz-ezer magyar katona, a halálgyárakban és a munkaszolgálatban elpusztított hat-száz-ezer magyar zsidó tragédiája?!

E három írás semmi másra nem vállalkozik, mint visszaadni minél hitelesebben, hogyan érez ma minderről némely hanyattúszó. Hogy ez a múltkép általános-e, s nem csak az övék? E könyvben a vélhető igazság a sokféle mesélő egy-egy mondatából áll össze. Ám a teljesebb igazság sejtethető-e, ha elhagyom mindazt, ami az Igazsághoz képest mindössze Valóság?

A rongyos meg a bundás

Magyarok, Ázsiába vissza! Ez volt a jelszó, ők lesznek itt a földbirtokosok. A magyar nem beszél, a magyar ugat! Így a bundosok. És aki nem vallja magát németnek, Afrikába is elkerülhet, ha itt német birodalom lesz! Mert „Hitler a Dunáig!” jön, aki nem áll mellénk, kitelepítik Ukrajnába. Majd meglát-

játok... A volksbund körmönfont módon akarta magához láncolni a szegény embereket: ígért! Ha aláírod ezt a papírt, kapsz olcsó bérletet, földjuttatást! Csalétek volt. Az üres papírt aztán kitöltötték, szabályos belépési nyilatkozat volt. Majd jött az SS-toborzás, önkéntes! A megszállás után már azt mondták: a német vérségűek kötelesek a német SS-sorozóbizottság elé állni. Ha az ember nem akarta eltérni, kenderföldeken, kukoricásban bujdosott. Én két hétig kint bujkáltam az eleki határban, amikor bevagonírozták a fiúkat. Nyíltan nem lehetett szembeszállni, azonnal internáltak volna. Volt, aki önként elment magyar katonának. Nem voltam hajlandó fölvenni a német egyenruhát. Sokunknak hiába jöttek a mesével: Ezt a háborút köteles a német végigharcolni!

Ádám, amikor itthon volt, mindig mesélte, hány orosz tankot lőtt ki a Tigrisével. Azt mondták nekik, hogy minden kilőtt orosz tank után földet kapnak, már nem emlékszem, hány holdat, a háború után Ukrajnában. Tankonként húszat? Tudom, Ádámnak egész birtoka lett volna, nagyon készült gazdálkodni a sajátjában. Itthon, Gyönkön apámnak öt hold földje volt, mi öten testvérek, könnyű volt a bátyánkat rászedni, hogy lépjen be. SS volt, 18—19 éves, amikor behívták katonának a háború befejezése előtt. Fölajánlották, hogy mehet SS-katonának, elvállalta. Anyánk akármennyit sírt, levelet írt Berlinbe, nem jött haza! Egyszer azt válaszolta, hogy neki most olyan a foglalkozása, hogy még emiatt is baja lehetne. Nem is jött többet haza, Berlinben halt meg. A felesége és a gyermekei sose jártak Gyönkön. A másik bátyám, Henrik, agglegény maradt, ma is otthon él, nem ment el SS-nek. Persze ő akkor még túl fiatal volt. Őt apámmal együtt elvitték a Szovjetunióba bányába dolgozni, mert német anyanyelvűek voltak. Emlékszem, ott voltunk Bonyhádon '44-ben a Hitler születésnapján rendezett népgyűlésen.

A népi németek szövetsége, a volksbund a 40-es évek elején egyre több emberre hatott. Engem azzal hívtak az ifjúsági szervezet, a Deutsche Jugend titkárának, hogy ha elvállalom, a volksbund fizeti az egyetemi taníttatásom költségeit. Aztán amiért nem álltam kötelnek, érettségi után a járási útbiztoságnál dolgoztam, egy idő után felsőbb utasításra kitétek az állásomból. A volt barátaim nem álltak velem szóba, ugyanis a volksbund-tagoknak tilos volt az egyesület által megbélyegzettekkel barátkozniuk.

A bátyám a fronton, mi meg otthon. A háború vége felé Gyönkre is elért a front, tenger orosz jött! Meg kirgíz, tatár, ők jöttek elől. Itt az egyik dombon megbújt néhány SS, és a villámgéppuskáikkal napokig feltartották őket. Hullott az orosz, mint a légy, csak rohamoztak, bele a gyilkos géppuskatűzbe, sehogy se tudták elfoglalni a dombot. A végén az a három vagy négy SS, bitang bátrak voltak, nem félték a haláltól, szedte a sátorfáját, éjjel megléptek! Ismerhették a környéket, azért tudtak kibújni a bekerítésből. Akkor aztán egy rohammal bevették a dombot.

A háború alakulása folytán Eleken '43-ban erős SS-toborzás kezdődött, földet, házat, rangot ígértek a győzelem után. Hogy megtagadtam az „igaz eszme” szolgálatát, azzal fenyegettek: a házunk előtti akácfán fogok lógni! Három napon át félóránként jöttek, éjjel is, kérdezni: meggondoltam-e magam? Ekkoriban történt, hogy egy örült éjszaka letépte a templomtéren lévő árbocról a magyar nemzeti színű zászlót, és csikokra tépdesve a fák ágaira akasztotta. A hatóság a kommunistákra fogta, többeket letartóztattak, megkínoztak. Eleken akkoriban „Heil Hitler!” járta „Adjon Isten!” helyett.

Azt mondták: a bund iskola gazdag iskola, a magyar iskola rongyos

iskola! Azért nem egészen így volt, gazdagok mi se voltunk, sőt. Csak szeretünk volna gazdagok lenni. Persze annyira nem voltunk szegények, mint a székelyek, mert amikor azok a háború után megjöttek, csak néztük, milyen szerencsétlenek. Még hogy semmilyük sincs: beköltöznek az üresen maradt svábházakba! Gondolhatod, mit éreztünk. Meg tudtuk volna fojtani egymást egy kanál vízben. A házainkban idegenek, a mieink meg Szibériában. Németországban fogságban.

„Hűséggel a hazáért!”, ez volt a jelszavunk. A hűségmozgalom azért alakult, hogy védelmet nyújtson a bund fasiszta szelleme ellen. Eleken a felhívás közreadása után, '43. március 15-én jelent meg, néhány hónap alatt pár tucat-ról majdnem ezerre nőtt a hűségmozgalom taglétszáma. A bundosok jó részét visszatérítettük. Éjszaka az ifjúságunk letépte a náci falragaszokat, átrajzolták a náci jelszavakat, kicsúfolták őket. Jöttek Debrecenből: ki volt az?! Ron-gyosoknak neveztek el minket, mi őket, bundásoknak. „Piros, fehér zöld, ez itt magyar föld!”, ez állt a hűségesek meghívóján. Volksbund, bundellenesek, a többség pedig tartózkodott.

Janival Pesten ismerkedtem meg, ő gyönki, én gyulai. Ő se tartja magát németnek, de a családját isteníti, én meg németül is alig tudok. Nem is vagyok német, csak valamelyik ősom! '45-ben mégis elvitték az anyámat az oroszok. Krivojrogban volt internáló táborban. Azt mondta az orosz: Leromboltátok a hazánkat, építsétek is fel! Mit rombolt le az anyám. Az emberek hullottak, amikor hazajött, mesélte, köleskását ettek, semmi mást. Az emberek éhenhal-tak, az utolsó pillanatban jöttek haza. Harminckét kilóra fogyott! Máramaros-szigeten voltak két hétig, ott földhizlalták őket, de amikor hazaért, még úgy nézett ki, hogy apám azt mondta: Te többet nem dolgozol! Őt nem vitték el, ő magyar.

A bundosok többször rátámadtak az esperesünkre, országgyűlési képviselő volt, Reibel Mihály, bevették a plébánia ablakát, jaj volt a hűségeseknek! Egyszer a magyarérezelmű hűséges fiatalok táncmulatsággal egybekötött gyűlést rendeztek. A szónoklat alatt egy csoport volksbundos fiatal beront a terembe, hogy meghiúsítsa. Ki tudja, mi lett volna a vége, ha valaki a hűségesek közül énekelni nem kezd a Himnusz. Meglepte a bundosokat, a dulakodás abbamaradt. A Himnusz alatt egyikünk elszaladt az őrsre, a másodszori el-éneklésre megérkeztek a csendőrök. A volksbundos ifik kénytelenek voltak elvonulni.

'44 Karácsonyán tizennégy éves voltam, engem is el akartak vinni. Ott-maradt a nagybátyám is, alig jött vissza valaki. Szenteste kiállt az utcasa-rokra a kisbíró, kidobolta: elvisznek minden 17—45 éves férfit, 18—30—35 éves nőt. A GPU éjszakánként az iskolában tanyázott. Az embereket az almásiak-kal, lőkösiekkal, kevermesiekkal együtt a Huszárkaszárnyaiba vitték. Amikor indultak, nem felejtem el soha, itt az utcán egy kis motyóval az emberek, hogy sirtunk! A legtöbbet akkor láttuk utoljára. Négy és fél évig voltak oda. 1949. július 25-én jöttek a templomba, az első útjuk ide vezetett.

A hűségesek gyűléseiken nyíltan szembeszálltak a volksbunddal, azok az-tán emiatt támadtak, gúnyoltak bennünket, a családokon belül szintén kitört a háborúság. Testvér testvér ellen volt. A megszállás után csak a föld alatt működhetett a hűségmozgalom. Állítólag, mert nálunk jött a gestapó, letar-tóztatták a hangadókat. A volksbund-házba vittek bennünket, ahol mulatsá-got szoktak tartani. Angol kém, zsidó, mindenféle csúnyaságokat mondtak ránk, és jól összeverték. Ki Dachaubá, ki Auschwitzba került. Aztán '44 nya-

rán már nem tolongtak a bundisták se önként jelentkezni az SS-be, elrendelték a kötelező SS-sorozást. Vitték a „hű-hás”, „rongyos” embereket, a hűségmozgalom tagjait is. A sorozások elől Eleken is sok hűhás bujkált. A besorozottakat, elfogottakat vasúti szerelvények vitték a frontra. Idős Brandt János „rongyos” kocsmáros éjszaka ráírta a vagon oldalára sváb nyelvjárásban: „Wier élékor áfá, siind án Hitler sá náji Wáfá” — Mi, eleki majmok, mi vagyunk Hitler új csodafegyvere.

Véletlen, hogy János meg én német származásúak vagyunk, nem ezért lettem a felesége. Tétényben Rózsikánál ismerkedtünk meg, nála laktam al-bérletben, neki a nagynénje. Valamikor '52-ben, '53-ban. Előtte néhány évvel még apáca akartam lenni, de akkorra megszűntek az apácarendek. Rózsika meg nem összehozott Jánossal? Azt mondta, tud egy nagyon rendes fiút nekem. Tényleg rendes, csak egy kicsit málészájú, nem olyan nagypofájú, mint a családja. A bátyját, amelyik itthon maradt s agglegény, Nagypofájú Sónnek hívják. Jártam náluk néhányszor, elég magának való nép.

A háború után Hegyeshalomnál „Isten hozott” várta az érkezőket, s enni adtak nekik, hogy aztán itthon újra az internálással folytatódjon az egész. Háborús bűnösök... Kezdték osztályozni az embereket. A hűségigazolvány nem segített, áttelepítették így is. Ez volt a fizetség, hogy harcoltunk a hazáért. Az volt a vád: nem kerestem kapcsolatot a Magyar Fronttal! A valóságban a programunk megfelelt a Bajcsy-Zsilinszky Endre vezette népfontraival.

Az első évben nem írtak, aztán néha: Novasahatiban voltak. Két évig nem kaptak fizetést, fűrésztelepen dolgoztak. Akkor sokan meghaltak. Anyám jól tudott németül, én már akkor se nagyon, ma meg szinte semmit. Tanultam itt az iskolában, apám megengedte, de nem ért semmit. Volksbund? Nem nagyon volt itt a Németvárosban.

A negyedik szomszéd felakasztotta magát. Vitte ki az orosz a faluból a németet, sokan úgy érezték, vége, a nép sose látja többé a faluját! Az öreg sehogy sem akart menni. Nem volt ő se rongyos, se bundás, csak mint a legtöbb sváb ember. Az öreg tán a sarki fűszeresre gondolt, akit nemrég ugyan-így hajtottak el, az se jött vissza. Úgy lehetett vele: inkább meghal.

Spion! Így hívják, Spion. Ma se áll vele szóba senki. Varsándi, nem is német! Aki föladott az oroszoknak öt szökevényt, azt nem vitték el. Egyedül ő tette. Valahogy bekerülhetett, és menekült.

Kutya nagy menet

'39-ben bevonultam. Csabán a 18-as gyalogezredben rádiós voltam. Sorakatonaként részt vettem az erdélyi bevonulásban.

Minden rádiót kilöttek az oroszok. Bemérték és szétlöttek. Életveszélyes volt. Amikor már nem volt rádió, beosztottak gyalogasnak. R/3-sal operáltunk.

Aztán eljutottunk Világosig: mi a völgyben, ők a hegyen. Úgy láttak bennünket, hogy ágyúval lehetett az emberre löni. Az orosz a hegyen, mindent láttak. Búzlótt a levegő a hulláktól.

Aradon a kamarákat néhányan kítakarították. A mieink. Az oroszokat vár-